

Kateřina SALONOVÁ

Francouzské zámky v oblasti Île-de-France v polovině 17. století očima šlechtice na kavalírské cestě

Úvod

Kavalírská cesta byla výjezdem do zahraničí, který podnikali především mladí šlechtici, tedy společenská vrstva, jež si mohla dovolit vysoké náklady spojené s tímto typem cestování. Konala se v délce od několika měsíců až po několik let. Pro mnohé mladé muže znamenala první výlet do světa, jedinečnou příležitost navázání nových společenských kontaktů a přípravu na budoucí život. Cestování po cizích zemích a panovnických či velmožských dvorech bylo přípravou pro příští kariéru úspěšného dvořana, úředníka nebo vyššího důstojníka.¹ Kavalírská cesta bývá také někdy považována za jeden z tzv. přechodových rituálů. Mladí šlechtici odjížděli jako chlapci, ale domů se vraceli coby dospělí muži. Tato cesta se stala důležitým prostředkem k osvojení stavovské identity a celoevropským fenoménem. Podle posledních výzkumů bývá období tohoto typu cestování vymezováno padesátými léty šestnáctého století a dvacátými léty století osmnáctého.²

---

¹ Jaroslav PÁNEK, *Čeští cestovatelé v renesanční Evropě (Cestování jako činitel kulturní a politické integrace)*, ČČH 88, 1990, s. 551-525.

² Základní zahraniční literaturou pro kavalírské cestování jsou především monografie Antje STANNEK, *Telemachs Brüder. Die höfliche Bildungsreise des 17. Jahrhunderts*, Frankfurt – New York 2001 a Mathis LEIBETSEDER, *Die Kavalierstour. Adelige Erziehungsreisen im 17. und 18. Jahrhundert*, Köln 2004. V poslední době vznikl také reprezentativní sborník Rainer BABEL – Werner PARAVICINI (Hg.), *Grand Tour. Adeliges Reisen und europäische Kultur vom 14. bis 18. Jahrhundert*, Ostfildern 2005. K dispozici jsou též významné studie z domácího prostředí. Srov. Zdeněk HOJDA, „Kavalírské cesty“ v 17. století a zájem české šlechty o Itálii, in: Itálie, Čechy a střední Evropa, Praha 1986, s. 216-239; Ivo CERMAN, *Bildungsziele – Reiseziele. Die Kavalierstour im 18. Jahrhundert*, in: Martin SCHEUTZ – Wolfgang SCHMALE – Dana ŠTEFANOVÁ (Hg.), *Orte des Wissens*, Wien 2004, s. 49-78.

Cestování po Francii

François Bluche ve své knize píše: „*Francie se zdála cizincům tak krásná, že ji přirovnávali ke království Božímu*“. O podobném okouzlení se šlechtic, jehož deník je základním pramenem této práce, nezmiňuje. Přesto si zřejmě i on povšiml výjimečnosti Francie v tomto období. Země rozvíjela své hospodářství, námořní obchod a zámořské osady (Santo Domingo, Lousianu, Pondichéry, Senegal). Království se za vlády Ludvíka XIV. rozšířilo o Flandry, Henegavsko, Franche-Comté a dolní Alsasko. Většina válek se odehrávala za hranicemi, na moři a v koloniích. Typické pro tuto etapu je také množství nových budov. Ludvík XIV. miloval stavby a řadu jich nechal vybudovat. Byly to například Invalidovna, náměstí Vendôme a náměstí Vítězství, brány Saint Denis a Saint Martin, Pont Royal, bulváry, dvůr Louvru, kolonáda Louvru atd.³

Ludvík XIV. dostal přísnou výchovu. Jeho kmotr Mazarin jej zasvětil do velkých záležitostí, učil jej především chápat politiku a strategii ve svém celku. Ludvík uměl latinsky a celý život se vzdělával. Jeho koncepcí vlády byl racionalistický absolutismus. V Ludvíkových pamětech pro dauphinovo poučení (*Memoires pour l'instuction du Dauphin*) se píše: „*Ten, který ustavil krále nad lidmi, chtěl, aby jej ctili jako jeho zástupce, a zkoumat jeho činy si vyhradil On. Podle jeho vůle má každý, kdo se narodil jako poddaný, zachovávat absolutní poslušnost*.“ Královská autorita měla být absolutní a nedělitelná. Tím, že Ludvík XIV. nechtěl mít prvního ministra, zcela vycházel vstříc veřejnému mínění. Takto pojatá královská moc si vyžadovala vytrvalou práci: „*Králové vládnou tím, že pracují. Králové vládnou, aby pracovali*.“ Mezi vlastnosti Ludvíka XIV. patřilo až puntičkářské dodržování diplomatického protokolu a společenského postavení, tím si nadělal po Evropě mnoho nepřátel. Podle Robina Briggse byl Ludvík, „*uvězněný ve svém vlastním omezeném a egoistickém vidění světa, ... téměř úplně postrádal jednu dovednost, jež je pro státníka nepostradatelná, a to schopnost vžít se do situace svého protivníka*“.⁴

Dvůr Ludvíka XIV. nejen že reprezentoval krále, ale také vychovával vkus návštěvníků a okouzloval cizince. Návštěva francouzského královského dvora byla dobrou „školou života“. Od smrti Ludvíka XIII. dvůr představoval uhlazenost, slušnost, pěkný vzhled a umění se chovat. Zkrátka společenská kultivovanost vznikla u dvora. V roce 1677 vyšla kniha rytíře

³ François BLUCHE, *Za časů Ludvíka XIV.*, Praha 2006, s. 13-14.

⁴ Georges DUBY a kol., *Dějiny Francie od počátků po současnost*, Praha 2003, s. 347. Srov. Thomas MUNCK, *Evropa sedmnáctého století*, Praha 2002, s. 391.

de Méré *O zábavě, o duchaplnosti, o konverzaci*. Ta však sama o sobě nemohla kultivovaného muže vytvořit. Nezbytná byla totiž praxe.⁵

Francouzský vkus byl uplatňován v českých zemích nejenom šlechtou mající s Francií bezprostřední zkušenost. Francie se stala díky svým zámkům, zahradám, reprezentativnímu dvoru Ludvíka XIV. v následujícím období (přibližně 1. polovina 18. století) vzorem nejen pro architekturu zámků a zahrad, ale určovala v nejednom ohledu kvalitu životního stylu nobility vůbec.⁶

Francie byla z těchto důvodů vedle Itálie druhou nejnavštěvovanější zemí v rámci kavalírských cest. Z českých zemí tam zavítal například Petr z Říčan, jehož cílem byl roku 1664 Lyon,⁷ nebo Heřman Jakub Černín, který ve Francii pobýval od října do listopadu 1681.⁸ Pro šlechtice z habsburské monarchie nebylo ale vždy politicky vhodné Francii navštívit. Ta totiž v 17. století nejednou vystupovala jako hlavní soupeř habsburského Španělska. Po třicetileté válce nebylo žádoucí ve Francii pobývat například v období tzv. devoluční války v letech 1667-1668. Touto válkou se Ludvík XIV. snažil získat Španělské Nizozemí, na které si činil nárok v souvislosti se svou svatební smlouvou. Ve smlouvě stálo, že pokud Filip IV. nevyplatí dceři věno v plné výši, má Ludvík získat Španělské Nizozemí.⁹

Kavalírské cesty po Francii je podle Dietricha Hermana Kemmericha možné rozdělit na základě jejich délky na dva okruhy. Tzv. malý francouzský okruh obsahoval návštěvu Paříže, zámků na Loiře, akademie v Orleáns a Saumuru, hlavního centra hugenotů. Velký francouzský okruh zahrnoval vedle již zmíněných míst ještě návštěvu jihozápadní Francie. Na západě byla oblíbená univerzita v Nantes a na jihu například Bordeaux nebo Orange.¹⁰

Anonymní cestovní deník z let 1664-1665

Cestovní deníky z kavalírských cest jsou do určité míry pramenem výjimečným. Oproti ostatním deníkům totiž nepopisují běžnou skutečnost, nýbrž zážitky ze studijních cest a pobytů v zahraničí. Nabízejí tak informace o cestování, studiu na zahraničních univerzitách,

⁵ F. BLUCHE, *Za časů Ludvíka XIV.*, s. 36-37.

⁶ Výjimku tvoří zámek v Roudnici nad Labem, který začal Václav František Eusebius z Lobkovic přestavovat podle vzoru zámku v Richalieu už v roce 1653. Monika BRUNNER, *Raudnitz und Richelieu. Die frühbarocken Residenzschlösser zweier Erster Staatsminister im kunsthistorischen Vergleich*, in: Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*, České Budějovice 1999 (=Opera historica 7), s. 311-329.

⁷ Simona BINKOVÁ – Josef POLIŠENSKÝ (edd.), *Česká touha cestovatelská. Cestopisy, deníky listy ze 17. století*, Praha 1989, s. 313-327.

⁸ Eva BÍLKOVÁ – Jana HUSÁKOVÁ – Alexandra TESAŘÍKOVÁ, *Kavalírská cesta Heřmana Jakuba Černína z Chudenic*, in: *Historie 2003. Celostátní studentská vědecká konference*, Pardubice 4. – 5. prosince 2003, Pardubice 2004, s. 89-118.

⁹ G. DUBY a kol., *Dějiny Francie*, s. 350.

¹⁰ A. STANNEK, *Telemachs Brüder*, s. 76-77.

ale také srovnání cizích zemí a jejich kultur. Jde o dokumenty z krátkého životního období. Zápisy v cestovních denících sloužily jako upomínka na vykonanou cestu, avšak mohly být také podkladem pro další literární ambice. U cestovního deníku je typické okamžité zapsání zážitků, tím se liší od cestopisu. Ten byl psán doma, tedy zpětně, a to s pomocí vlastních poznámek z cesty a naučné literatury.¹¹

Autora mnou zkoumaného cestovního deníku se zatím nepodařilo identifikovat, jisté však je, že nepatří Adamu Františkovi z Valdštejna, kterému byl později připisán. Skutečný Adam František z Valdštejna podnikl kavalírskou cestu v letech 1649-1653. Během cesty viděl Itálii, Švýcarsko, Francii, Španělské Nizozemí, Spojené Nizozemí a Svatou říši římskou národa německého.¹² Skutečný autor však cestoval Evropou o patnáct let později a zmíněné země navštívil v opačném pořadí. Dalším faktem zpochybňujícím autorství Adama Františka je skutečnost, že jmenovaný šlechtic neměl bratra, ale pisatel deníku si k 5. březnu 1665 udělal poznámku o dopisu od bratra z Portugalska. Pisatelem deníku je s velkou pravděpodobností někdo z rodu Valdštejnů, nebo jim příbuzného rodu. Deník je totiž součástí Rodinného archivu Valdštejnů uloženého ve Státním oblastním archivu v Praze na Chodovci.¹³ Pro zjednodušení jsem se rozhodla mládence v textu nazývat Valdštejn.

Mládenc z rodiny Valdštejnů si vedl mezi 22. květnem 1664 a 19. říjnem 1665 cestovní deník. Na své bezmála rok a půl trvající cestě viděl města Svaté říše římské národa německého, Spojeného Nizozemí, Anglie, Španělského Nizozemí, Francie a italských zemí. Kavalírova cesta ovšem měla tři vrcholy, kterými byly delší pobyty v centru Španělského Nizozemí v Bruselu (19. července 1664 – 22. ledna 1665),¹⁴ ve francouzské Paříži (28. ledna – 15. března 1665)¹⁵ a papežském Římě (20. května – 12. září 1665).¹⁶

---

¹¹ Petr MAŤA, *Nejstarší české a moravské deníky (Kultura každodenního života v raném novověku a některé nové perspektivní prameny)*, FHB 18, 1997, s. 99-100.

¹² MZA Brno, RA Dietrichštejnů, fond G 140, inv. č. 3017, kart. 661 (dopisy rodiny Valdštejnů); problematiku zpracoval Vladimír VOLDÁN, *Cesta hofmistra Morgentallera jižní a západní Evropou*, in: Brno v minulosti a dnes 4, Brno 1970, s. 104-115.

¹³ SOA Praha, RA Valdštejnů, inv. č. 273/1 (cestovní deník z let 1664-1665).

¹⁴ Španělské Nizozemí bylo pro mladíky z habsburské monarchie oblíbeným cílem. Jeho centrum, Brusel, byl sídlem španělského místodržícího, a byl tudíž oceňován pro svůj vysoký stupeň dvorské kultury. Srov. TAMTÉŽ, s. 69-90.

¹⁵ Paříž byla oblíbená nejen jako hlavní město Francie, ale také jako univerzitní město. Srov. TAMTÉŽ, s. 90-109.

¹⁶ Řím byl sídlem nejvýznamnějšího evropského dvora, a to papežského. Samo pozorování slavnostních vjezdů, audiencí a vůbec chování církevních hodnostářů bylo pro mládence velkou školou ceremoniálu a etikety. Řím byl samořejmě také centrem umění. Mládenci tam mohli navštěvovat nejrůznější galerie a sbírky a tak si pěstovat svůj vkus. Tento poslední dlouhodobý pobyt byl zřejmě pro celou cestu nejvýznamnějším zastavením. Srov. TAMTÉŽ, s. 109-172.

Francouzský pobyt mladého kavalíra

Na základě cestovního deníku jsem se kavalířskou cestu pokusila rekonstruovat již ve své bakalářské práci.¹⁷ V této studii bych se ráda zaměřila pouze na francouzskou část této cesty, konkrétně pak na vnímání zámek v oblasti Île-de-France mladým Středoevropanem. Chtěla bych zmapovat zejména pařížský pobyt, který byl pro francouzskou etapu kavalířské cesty stěžejní.

Ke konci ledna, přesně 26. ledna 1665, opustil mladý Valdštejn Španělské Nizozemí a vjel do Francie v oblasti Picardie.¹⁸ Jeho cesta mířila neomylně do Paříže. Tam pobýval Valdštejn od 28. ledna do 16. března 1665 a odtud také podnikal výjezdy do okolí města. Z Paříže jeho cesta pokračovala do Lyonu a potom dále do italských zemí.

Tabulka 1: Stručný přehled náplně pařížského pobytu mladého Valdštejna

28. 1. 1665	příjezd do Paříže
29. 1. 1665	ubytování na předměstí S. Germain
30. 1. – 1. 1. 1665	Paříž ¹⁹
2. 2. 1665	procesí Řádu sv. Ducha s účastí krále Ludvíka XIV.
3. 2. 1665	návštěva divadla
4. 2. 1665	učení šermu
5. 2. 1665	Paříž
6. 2. 1665	psal dopis domů
7. 2. 1665	přihlížel tanci a byl na jarmarku
8. 2. 1665	Paříž
9. 2. 1665	začal se učit francouzsky
10. – 12. 2. 1665	Paříž
13. 2. 1665	návštěva jarmarku, spatřil krále
14. 2. 1665	Paříž
15. 2. 1665	prohlídka pařížských mostů
16. 2. 1665	viděl maškarní reje a byl na jarmarku
17. 2. 1665	prohlídka Louvru, večer tam byl maškarní rej
18. 2. 1665	psal dopis do Říma
19. – 22. 2. 1665	Paříž

¹⁷ Kateřina SALONOVÁ, *Kavalířská cesta šlechtice z okruhu rodiny Valdštejnů v letech 1664-1665 (na základě jeho cestovního deníku)*, bakalářská práce KHV FHS UPa, Pardubice 2004.

¹⁸ Oblast Picardie je pás země široký 15 až 20 km, oddělující od moře provincii Artois. Kromě s Artois hraničí s Fladry, Champagní, Île-de-France a Normandií. *Ottův slovník naučný* (dále OSN), díl 19, Praha 1902, s. 706.

¹⁹ V některých deníkových poznámkách se mládenec omezil pouze na sdělení, že byl v Paříži. Co přesně dělal, to není tedy známo.

23. 2. 1665	dostal dopis z domova
24. 2. 1665	na předměstí S. Germain
25. – 27. 2. 1665	Paříž
28. 2. 1665	návštěva kostela Panny Marie, vystoupal na věž, prohlížel si město
1. 3. 1665	návštěva Saint-Denis a královské hrobky
2. -4. 3. 1665	Paříž
5. 3. 1665	prohlídka Luxemburského paláce; dostal dopis z domova a od bratra z Portugalska
6. 3. 1665	psal dopis bratrovi do Portugalska
7. 3. 1665	Paříž
8. 3. 1665	návštívil místo kočárových promenád a královské stáje
9. 3. 1665	Paříž
10. 3. 1665	návštěva Tuilerijských zahrad
11. 3. 1665	navštívil další stáje, královské divadlo a sídlo králova bratra
12. 3. 1665	návštěva zámků Saint-Cloud a Versailles
13. 3. 1665	návštěva zámků Maisons, S. Germain a Rueil
14. 3. 1665	psal dopis domů
15. 3. 1665	Paříž
16. 3. 1665	opustil Paříž, nocleh v Ponthierry
17. 3. 1665	návštěva Fontainebleau

Dějiny francouzského hlavního města jsou neobyčejně rozsáhlé a začínají už kolem počátku 5. století n. l. Omezím se pouze na konstatování, že druhá polovina 17. století znamenala pro Paříž velký rozkvět, přestože se v první polovině osmdesátých let staly sídlem Ludvíka XIV. Versailles. Ve městě byla budována nová nábřeží a přístaviště, triumfální brány, před Tuileriemi byla roku 1664 založena zahrada. Vznikla také Elisejská pole, naleziště, nemocnice, Pont Royal a kolonáda v Louvru. Do konce této etapy spadá první osvětlení ulic 6500 světly. Rovněž umění slavilo v druhé polovině 17. století svůj zlatý věk. V hlavním městě byla založena opera a také Théâtre français.²⁰

Valdštejna zřejmě v cizích zemích zajímala především architektura. V deníku se proto objevují, v poměru k ostatním ne moc podrobným zápiskům, rozsáhlejší popisy navštívených paláců a zahrad. Porovnáváním navštívených zámků, mladý šlechtic hodnotil význam a postavení jejich majitelů. Navštívené zámky urozenému návštěvníkovi svou honosností prozrazovaly, jakou pozici na společenském žebříčku má v dané zemi jejich majitel.²¹ V textu jsou často zmínky o procházkách, při nichž si Valdštejn prohlížel různé stavby. Například

²⁰ OSN, díl 19, Praha 1902, s. 230-240.

²¹ Srov. Jiří KUBEŠ (ed.), *Kryštof Václav z Nostic, Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, Praha 2004, s. 67.

15. února si poznamenal do deníku jeden ze svých naučných výletů: „...viděl jsem hezké mosty, jako Pont de Sange..., dále most Pont Nef, který je nejkrásnější a velmi široký“. V tomto období byla Paříž a její okolí ideálními místy ke studiu architektury. Všude se totiž stavělo a přestavovalo. Privilegovaní a velmi bohatí si nechávali v šedesátých až osmdesátých letech poblíž Paříže a Versailles budovat zámky. Obvyklé bylo mít jeden nebo dva zámky na venkově a palác v Paříži.²²

Pro mladého Valdštejna byl také typický zájem o životní styl nobility. Přepychovější, než ten Ludvíka XIV., by ve své době jen těžko hledal. Z deníku je zájem o francouzského krále zřetelný na několika místech. Například v zápise o návštěvě jarmarku ze 13. února 1665 se píše: „... byl tam král ... se svým bratrem a mnoha dalšími kavalíry...“.²³ Mládenec se na jarmark s velkou pravděpodobností vypravil právě s úmyslem podívat se na mladého krále, o kterém věděl, že se zde objeví. Valdštejn si také prohlédl několik budov v králově vlastnictví. Kromě několika významných zámků, mezi které patří především Versailles, navštívil i další reprezentační budovy. Královské stáje si Valdštejn prohlédl dokonce dvakrát, 8. a 11. března 1665. Následující popis královských stájí je z 8. března: „... viděli jsme ... nejlepší tažné koně ... a školu jízdy ... stáj je velmi dlouhá a velmi vysoká ... koně ale stojí jen po jedné straně.“²⁴ Valdštejn viděl i kostel spjatý s posledním odpočinkem francouzských králů. Dne 1. března totiž navštívil Saint-Denis: „... jsou tam pohřbeni všichni králové, a je tam k vidění hezký poklad, a v kostele mnoho hezkých královských hrobek“.²⁵

Běžnou náplní Valdštejnových dní bylo samozřejmě studium. Začátek výuky francouzského jazyka si poznamenal k 9. únoru 1665. Pobyt ale také vyplňovaly různé radovánky. Valdštejn navštěvoval divadelní představení a taneční zábavy. Dne 3. února viděl divadelní hru a tuto návštěvu popsal takto: „...byl jsem na komedii, která stála mnoho tisíc, divadlo se totiž osmkrát změnilo²⁶ ... nikdy jsem neviděl lepší komedii“.²⁷ 11. března navštívil také divadlo v Palais Royal, neviděl však představení, pouze si prohlížel interiéry. Toto divadlo mohlo prý pojmut až 1500 diváků. Do samotného přízemí se diváků vešlo hodně, protože všichni stáli. Amfiteátr měl dvacet sedm stupňů a na každé straně balkon. Naproti jevišti stály tři řady lóží.²⁸

²² F. BLUCHE, *Za časů*, s. 21.

²³ SOA Praha, RA Valdštejnů, inv. č. 273/1 (cestovní deník z let 1664-1665), s. 96.

²⁴ TAMTÉŽ, s. 99.

²⁵ TAMTÉŽ, s. 98.

²⁶ Mládenec měl na mysli výměnu kulis. SOA Praha, RA Valdštejnů, inv. č. 273/1 (cestovní deník z let 1664-1665), s. 94.

²⁷ TAMTÉŽ.

²⁸ F. BLUCHE, *Za časů*, s. 81.

Vliv na oblibu divadla a baletu měly slavnosti pořádané královským dvorem, na nichž často vystupoval i mladý král. Roku 1651 vystupoval třináctiletý Ludvík XIV. poprvé při dvorních představeních. Roku 1664 byly ve Versailles pořádány proslulé slavnosti „Začarováného ostrova“, jichž se účastnila celá dvorní společnost. Náplní byly průvody, jízdní čtveřky a turnaje. Divadelní představení bylo přenecháno hercům z povolání, které řídil Molière. Úspěch profesionálních herců byl veliký. Po této velkolepé slavnosti Ludvík XIV. přestal veřejně vystupovat a představení přenechal profesionálům.²⁹

Významný francouzský zámek, Versailles, navštívil Valdštejn dne 12. února 1665.³⁰ Zámek budoval již Ludvík XIII. v letech 1624-1626. Velkolepou přestavbu začal Ludvík XIV. v roce 1661. Vznikla nádherná budova podle plánů dvorních architektů Luise Levau a od roku 1676 J. Hardouina Mansarta. Po dokončení v roce 1688 mělo zahradní průčelí zámku 580 metrů délky, 375 oken a místo pro 35 000 osob a 6 000 koní.³¹ Zámek se stal svou dispozicí a výzdobou vzorem pro další sídla budovaná ve stylu francouzského vrcholného baroka. Je to trojkřídový objekt s čestným nádvořím, jeho čtvrtá strana tvořící příchod z městské strany je uzavřena mříží. Strana obrácená k parku má vysunutý střední trakt a boční křídla po třech rizalitech.³² Autorem zahrady ve Versailles je André le Notre, jeden z věhlasných barokních zahradních architektů. Konečná podoba zahrady prý vznikla jeho domluvou s „pořádkumilovným“ Ludvíkem XIV., jejímž výsledkem byl zřejmě důraz na geometrickou přesnost.³³

Francouzské baroko je významné pro svou zdobnost. Období vlády Ludvíka XIV. bývá dokonce rozdělováno do dvou období, která se vyznačují různým dekorem. Dekor první fáze končí kolem roku 1687. Toto období mělo rádo antické motivy. Jednalo se například o reliéfy zobrazující trofeje, štíty, přilby s dubovými listy nebo vavřínem, lesbické nebo iónské kyma.³⁴ Osobně zaměřená byla slunce v medailonu (emblem Ludvíka XIV.), mytolo-

²⁹ Vojtěch Kristian BLAHNÍK, *Světové dějiny divadla*, Praha 1929, s. 417-418.

³⁰ Versailles se staly hlavním sídlem krále teprve od jara 1682. Roku 1661 bydlel Ludvík XIV. ve Fontainebleau, v letech 1662-1665 pobýval hlavně v Paříži, od roku 1666 do 1673 sídlil obvykle v Saint-Germain-en-Laye, což platí i pro roky 1674-1675, i v roce 1677. Srov. F. BLUCHE, *Za časů*, s. 25.

³¹ OSN, díl 26, Praha 1907, s. 592.

³² Wilfried KOCH, *Evropská architektura. Encyklopedie evropské architektury od antiky po současnost*, Praha 1998, s. 320.

³³ Paradoxem zahrady je, že zřetelná geometrická přesnost byla využita k zobrazení minulosti. V zahradě je instalováno množství soch antických bohů jako jsou např. Venuše, Diana, Latona, Aurora, Jupiter, Neptun atd. V zahradě ve Versailles si neobvykle podával ruku svět přesných linek a oblouků se světem pohanských bohů. Srov. Eva BERGER, *Die Dritte Natur*, in: Garten Kunst, Bilder und Texte von Gärten und Parks, Wien 2001, s. 61.

³⁴ Kyma je horizontální článek antické architektury podporující římsu profilovaný nebo reliéfně zdobený, dělí se na konkávní kyma dórské (lehké), členěné stylizovanými listy (listovec), těžké konvexní kyma iónské (podvalek) a konvexně konkávní kyma lesbické (laloška). <http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/43774-kyma> [staženo 29. 11. 2006].

gická bořstva, monogram ze dvou propletených písmen L, nebo tři lilie na královské koruně. Druhé období se vyznačovalo jednoduššími formami a odklonem od mytologie. Módní začaly být čínské motivy.³⁵

Mladý Valdštejn byl ve svém deníku poměrně stručný, přesto Versailles věnoval o něco delší pasáž. Zámek popsal jako postavený „*ala Italiana*“ a pokračoval: „...*nejvíce se mi líbí, že budova má mnoho pater... Zámek je obehnán pěkným příkopem*“. Interiéry mladíka ohromily svou okázalostí. Poznamenal si: „...*tak krásně vybavenou místnost jsem ještě neviděl ... v sále svítí hodně světel, v ostatních místnostech je mnoho psacích stolů*“. Na tapetách ani nábytku se v místnostech nešetřilo zlatým vykládáním. Velmi ceněné je v deníkových poznámkách také to, pokud se architektovi podařilo sály a místnosti v zámku vhodně situovat.

„*Vyjdeme-li ze zámku vestibulem mramorového dvora, ocitneme se na terase; doporučujeme zastavit se nahoře na schodišti, odkud uvidíme vodní plochy a fontány. Nahoře nesmíme vynechat sochu Latony.*³⁶ *Zastavme se a prohlédněme si i jeřtěrky, rampy, sochy, královskou alej Apollona, kanál a pak se otočíme shlédnout květinovou zahradu a zámek. Poté odbočíme doleva a projdeme mezi sfingami; záhon květin a vodní hladinu, při příchodu ke sfingám uděláme přestávku, abychom si prohlédli jižní květinovou zahradu, pak půjdeme přímo nahoru nad oranžérii, odkud spatříme pomerančovníky a jezírko Švýcarů.*³⁷ Takto popsal zahradu ve Versailles sám Ludvík XIV. v letech 1690-1699 ve spisku, který vydal mezi lety 1703-1711 Christophe Ballard. V zahradě bylo, podle popisu Valdštejna, „*mnoho stezek k procházkám ... ze zahrady se dojde k pěknému zvěřinci ... s kachnami, holuby, pelikány... tento dvůr nazývá král francouzsky menagerie.*“³⁸

Fontainebleau si Valdštejn prohlédl dne 17. března. Zámek podle jeho poznámek „*nechali stavět čtyři králové ... sv. Ludvík,*³⁹ *Jindřich Veliký,*⁴⁰ *otec současného krále*⁴¹ *a něco také současný král*“.⁴² Mládenec si samozřejmě nenechal ujít prohlídku této budovy: „... *v paláci je k vidění mnoho hezkých galerií, kromě jiného v jedné samí jeleni, kteří se nacházejí*

³⁵ W. KOCH, *Evropská architektura*, s. 320.

³⁶ Létó (latinsky Lato nebo Latona) byla dcerou Titána Koia a jeho manželky a sestry Foibé. Byla také matkou Dioových dětí Apollóna a Artemidy. Srov. <http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/142450-latona> [staženo 20. 11. 2006].

³⁷ F. BLUCHE, *Za časů*, s. 18.

³⁸ SOA Praha, RA Valdštejnů, inv. č. 273/1 (cestovní deník z let 1664-1665), s. 100-101.

³⁹ Ludvík IX. Svatý vládl v letech 1226-1270. Jeho otcem byl Ludvík VIII. a matkou Blanka Kastilská. Ludvík IX. se zúčastnil dvou křížových výprav, neúspěšné sedmé (1248-1254) a osmé (1270), při níž zemřel v Tunisu. Ervín HRYCH, *Velká kniha evropských panovníků*, Praha 1998, s. 152.

⁴⁰ Jindřich IV. Navarrský (1589-1610) si trůn po svém předchůdci Jindřichu III. musel vybojovat. Vychován byl v hugenotské víře, v roce 1593 však přestoupil ke katolictví. Roku 1598 vydal edikt nantský, který znamenal úplnou náboženskou svobodu. TAMTÉŽ, s. 177-178.

⁴¹ Ludvík XIII. (1610-1643) se snažil upevnit svou moc a odňal hugenotům některé jejich pevnosti, ponechal jim ale výsady. TAMTÉŽ, s. 180.

⁴² Ludvík XIV. (1643-1715) syn Ludvíka XIII. a Anny Rakouské. TAMTÉŽ, s. 180.

v okolí Fontainebleau ... dále také galerie, kterou sestavil svatý Ludvík, ve které jsou k vidění velmi vzácné staré malby. Dále je k vidění... kaple, již nechal postavit svatý Ludvík a která je velmi bohatě pozlacená.“ Stěny v zámku byly pokryté textiliemi. Obzvlášť se mládenci líbily místnosti pro „matku současného krále, které jsou krásně vystavené a jejichž stěny jsou pokryty textiliemi tkanými kombinací zlaté a černé barvy ... Takže nemůže být nic víc hodno šlechtice. ... Dále je také k vidění krásná zahrada a v té nádherné fontány, vodní kaskády a z paláce je nádherný výhled... do zahrady ... a do lesa, neboť palác leží uprostřed lesů.“⁴³

Zámek Maisons-Lafitte viděl mládenec 13. března. „Okolo zámku je hezký příkop, ve kterém jsou divoká prasata, dále je tam také hezká zahrada.“ Maisons „patří nějakému prezidentovi, viděli jsme tam plně vybavené místnosti nábytkem, kromě jiné také kabinet, který byl sestaven ze zrcadel. Všechny místnosti jsou vytapetovány nizozemskými tapetami a ze zámku je výhled do zvěřince. Kromě jiného jsme viděli také pěkně postavenou stáj, jejíž součástí je také škola jízdy na koni“.⁴⁴

Týž den mládenec pokračoval na prohlídku zámku v S. Germain. „Tam jsou postavené dva hezké zámky, jeden se jmenuje starý a ten druhý nový. Dále je k vidění zvěřinec... V novém zámku není nic zajímavého k vidění... Ten druhý není tak velký, ale hezky ala italiana postavený, v tomtéž zámku jsou k vidění 2 krásné galerie... ze zámku je krásný výhled na starší zámek a na vodu. Král tam strávil celé léto.“⁴⁵

Ve stejný den navštívil Valdštejn zámek Rueil. Ten patřil paní Grillon, která jej zdědila po kardinálovi Richelieu. Interiéry se mu líbily, ale doslova ohromen byl zahradou, která jej zaujala množstvím fontán a vodních hříček, ale také jeskyní. Zámek Rueil koupil v roce 1633 kardinál Richelieu a s pomocí architekta Jacquesa Le Merciera a stavitele Jeana Thiriota přestavěl budovu i park. Anglický šlechtic John Evelyn, který Rueil navštívil v roce 1644, napsal: „Dům je malý, ale pěkně postavený v podobě hradu s příkopem kolem dokola. Kanceláře leží směrem k cestě a u zámku jsou rozlehlé obezděné vinice. Přestože dům nepatří k nejskvělejším, zahrady kolem jsou tak velkolepé, že pochybuji, zda by se v Itálii našly takové, které by je předčily...“⁴⁶ Evelyn pokračoval popisem zahrady. Zaujala ho Dračí fontána, v níž viděl „měděného baziliška, který z fontány chrlí vodu skoro šedesát stop vysoko a sám od sebe se otáčí tak rychle, že se člověk stěží vyhne zmáčení“.⁴⁷ Valdštejn, který Rueil navštívil o 21 let později, viděl zámek takto: „Okolo zámku je příkop napuštěný vodou, ve kterém je

⁴³ SOA Praha, RA Valdštejnů, inv. č. 273/1 (cestovní deník z let 1664-1665), s. 102-103.

⁴⁴ Zámek Maisons-Lafitte, leží severozápadně od centra Paříže.

⁴⁵ SOA Praha, RA Valdštejnů, inv. č. 273/1 (cestovní deník z let 1664-1665), s. 103.

⁴⁶ Robert J. KNECHT, *Richelieu*, Praha – Litomyšl 2002, s. 185.

⁴⁷ TAMTÉŽ.

množství kaprů ... v domě je docela hezký nábytek, ale není nic hezčího než zahrada, která je nádherná, vodní kaskády a různé moc hezké jeskyně.“ Na zahradě jej zaujaly: „... průchody, takže brzy člověk může být na louce, brzy ... u vody, takže nemůže být nic příjemnějšího“.⁴⁸

Královské Tuilerijské zahrady navštívil 10. března: „...královské zahrady (které se jmenují Tuilerijské) jsou velmi velké a jsou osazené mnoha stromy a je v nich také množství fontán.“⁴⁹ Zahrada v Tuileriích patří mezi typické představitele barokních zahrad, které tvořily kompoziční jednotu se zámkem. Ten byl buď symetricky rozveden středním rizalitem,⁵⁰ nebo vybíhal do zahrady dvěma křídly. V okrajích parteru⁵¹ se nepoužíval květinový dekor, ale barevné písky v různých odstínech žluté barvy, drcenou křídou se vyjadřovala bělost, cihlovou drtí červená barva a uhelným prachem čern. Od vchodu do zahrady byl směřován zrak návštěvníka k tzv. point de vue. Tímto bodem bývala často sochařská díla, nebo zahradní budovy. Od pohledového vrcholu zahrady byla dál už jen vazba na volnou přírodu. Vizuální efekt se zvětšoval střídáním velkých a malých ploch, užitím stříhaných špalírů, průhledů, průseků a půdorysných hvězdic.⁵²

Některé prvky barokní zahrady měly také svůj alegorický význam. Jejich návštěvník mohl považovat nejrůznější vodní hříčky a vodotrysky za moře, stín tvořící pergola znázorňovala les, oblíbené umělé jeskyně se stávaly podsvětím a stupňovitá vyvýšení pohořími. Sousoší s oblibou znázorňovala roční období.⁵³ Barokní zahrada má dva základní typy. Italskou zahradu stoupajícího terénu, naplněnou pohybem vodních kaskád a fontán, s dalekými úzkými průhledy, a plošnou, dalekou zahradu francouzskou. Měla široké rozměry, klidné plochy bazénů a přísně formovanou vegetaci.⁵⁴ Autoři dnešní odborné ekologické literatury často mluví v souvislosti s barokní zahradou – vzhledem k její geometrické přesnosti – o „znásilnění“ přírody. Neuvědomují si však, že zahradní architekti v období baroka svou tvorbou ne-

---

⁴⁸ SOA Praha, RA Valdštejnů, inv. č. 273/1 (cestovní deník z let 1664-1665), s. 103.

⁴⁹ TAMTÉŽ, s. 98.

⁵⁰ Rizalit je část architektury, vystupující po celé výšce z líce průčelí. Rizalit zdůrazňuje střed nebo okraje fasády, a proto je často odlišený v bohatosti členění, v tvarech oken a podobně. Jaroslav HEROUT, *Slabikář návštěvníků památek*, Praha 1994, s. 245.

⁵¹ Parter se obvykle rozkládal pod okny zahradního průčelí palácové stavby. Tvořila ho čtvercová pole stejné velikosti orámovaná plůtky zimostrázu, oddělená cestami jednotné šíře. Vnitřní plocha jednotlivých polí byla vyplněna symetricky komponovaným ornamentem z nížce střížených zimostrázových plůtků. Parter bývá také někdy nazýván jevištěm společenských událostí. www.ckrumlov.cz/cz1250/mesto/histor/i_nozaro.htm [staženo 19. 11. 2006]

⁵² Božena PACÁLKOVÁ – HOŠŤÁLKOVÁ a kol., *Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 1999, s. 29-31.

⁵³ E. BERGER, *Die Dritte Natur*, s. 60.

⁵⁴ Zdeněk DOKOUPIL a kol., *Historické zahrady v Čechách a na Moravě*, Praha 1957, s. 19-20.

chtěli vytvářet lepší přírodu, nýbrž chápali zahradu jako součást umění tvořícího jednotný celek se zámkem.⁵⁵

Dne 16. března opustil kavalír Paříž a pomalu pokračoval na cestě Francií směrem k hranicím s italskými zeměmi. Na 20 dní se ještě zastavil v Lyonu, kde oslavil Velikonoce. Dne 20. dubna 1665 opustil Francii a vjel na území savojských vévodů.⁵⁶

Mladý šlechtic na své cestě Evropou poznal Francii v době, kdy prožívala významné změny. Pro mládence bylo jistě zajímavé pozorovat chování a dvůr mladého krále. Jeho francouzský pobyt se nijak zásadně neliší od ostatních kavalířských cest. V Paříži se učil tančit, šermovat a mluvit a psát francouzsky. Bohužel se v zápiscích nezmiňuje, zda šlechtická cvičení provozoval v rytířské akademii. Stejně tak v deníku chybí zmínka o audienci u krále. Jisté je, že Ludvíka XIV. nejméně jednou viděl, a to 13. února 1665 na jarmarku.⁵⁷ Významnou součástí této etapy kavalířské cesty byly návštěvy zámků a paláců v Paříži i jejím okolí.

Bylo by jistě zajímavé porovnat, zda nabyté zkušenosti mohl uplatnit ve svém dalším životě. Pro to je ale nezbytné zjistit jméno mladého kavalíra. Věřím, že tento úkol se mi podaří splnit v budoucí diplomové práci.

Příloha:

Edice části anonymního cestovního deníku z období 28. ledna až 17. března 1665 (SOA Praha, RA Valdštejnů, inv. č. 273/1, s. 93-105)

Deník je psán dobře čitelnou německou novogotickou kurzívou sedmnáctého století, jen slova pocházející z románských jazyků jsou vyvedena humanistickým písmem, jež je v edici pro názornost odlišeno kurzívou. Protože má svazek deníku malý formát, mohl si do něj šlechtic zapisovat přímo během prohlídky měst a zámků. Z tohoto důvodu se občas v textu objevují delší pasáže v latině, kterou používal, když opisoval nápisy z různých památníků, podstavců soch a portálů domů. V deníku se na jednom místě objevuje také čeština. Užito je dobových zkratk, číslic i měrných jednotek. Text byl důsledně transliterován. U podstatných jmen užíval autor velkých písmen, obvyklých v dnešní němčině, kolísavě. Jména osob s velkým písmenem většinou píše. U jmen měst, zámků, hradů atd. bývá velké písmeno zřídka. Tento úzus jsem respektovala. Pro rozepisování zkratk jsem použila hranatých závorek.

---

⁵⁵ E. BERGER, *Die Dritte Natur*, s. 60.

⁵⁶ SOA Praha, RA Valdštejnů, inv. č. 273/1 (cestovní deník z let 1664-1665), s. 109-172.

⁵⁷ TAMTÉŽ, s. 95.

[...]

Den 28. [ledna 1665, pozn. autorky] fruhe sein wir von danne fröhe auffgebrochen vnd nacher die Stadt *Sanlis*⁵⁸ kommen welche auch nur eine lumpenstatt ist 2 Meil von *Pont*⁵⁹ vnd von dane zu Mittag nacher die Statt *laues*⁶⁰ kommen 4 Meil von *Sanlis* ein kleines Stettel nachmittag sein wir von danne auffgebrochen, vnd auff die Nacht nacher *Paris* kommen 5 Meil von *Laues*, welchen weg gantz geflastert ist, vnd haben den selbigen abendt in der Statt *Paris* in dem wirtzhaus *á la corix* lozirt.

{s. 94} Den 29. aber sein wir fruhe in *faubourg Saint Germain*⁶¹ gangen, vnd vnß in daß wirtzhauß bey dem König von *Dennemark* geloziert.

Den 30. zu *Paris*.

Den 31. zu *Paris*.

Mois fevrier

Den 1. zu *Paris*.

Den 2 zu *Paris* in *luver*⁶² geweßen alwo eine *solenis processio* ist gehalten worden, welcher auch der König⁶³ selbstn mitt allen seinen vornemen *Cavaliren* des ordens des heyl[igen] Geistes⁶⁴ beygedienet.

Den 3 im einer *Comedi* geweßen welche viel taußenth gekost hat, in welcher sich daß *theatrum* vber die 8 mahl geendert hatt vnd die meisten *Personen* in lufften *repraesentirt* worden, albo daß ich niemahlen eine schönere *Comedie* gesehen hab. hernacher habmer auch *la Place Royale* gesehen alwo der König seine turnieren halten thuet, der selbige ort ist ein großmächtiger Platz vnd in die rund

---

⁵⁸ Dnes město Senlis v kraji Oise (asi 50 km severně od Paříže).

⁵⁹ Město Pont-Sainte-Maxence v kraji Oise, které leží na významném přechodu přes řeku Oise.

⁶⁰ Městečko Louvres (asi 30 km severně od Paříže).

⁶¹ Saint-Germain-en-Laye, město ve střední Francii v kraji Île-de-France, které leží na Seině v západním obvodu Paříže.

⁶² Louvre, palác v Paříži na pravém břehu Seiny. Ve 13. století byla na místě dnešního paláce postavena tvrz, která se stala za Karla V. královskou rezidencí. František I. založil roku 1541 dnešní palác a stavitel Pierre Lescot pokračoval ve stavbě ještě za vlády Jindřicha II. Vdova po Jindřichovi II., Kateřina Medicejská rozšířila palác o další křídlo. Za Jindřicha IV. (1589-1610) pracovali na dalších částech paláce stavitelé Thibault a Louis Métézeau, pak Baptiste a Jacques Androuet du Cerceau. Ludvík XII. uložil roku 1623 Lemercierovi, aby dokončil některé části počaté Lescotem. V stavebních pracech se pokračovalo i za Ludvíka XIV. a od roku 1660 pod vedením Levaua byla zbudována východní fasáda. Práce na tomto paláci pokračovaly až do francouzské revoluce. Za Napoleona I. stavitelé Percier a Fontaine vystavěli galerii podél Seiny a konečně po poslední přestávce byl za Napoleona III., v letech 1852-1857, palác dokončen archiektky Viscontim a Leufuelem. Od přesídlení královského dvora do Versailles byl Louvre sídlem dvořanů a úředníků, posléze umělců a učenců. *Ottův slovník naučný XVI.*, Praha 1900, s. 382.

⁶³ Ludvík XIV., zvaný též král Slunce (1638-1715), od roku 1643 francouzský král z dynastie Bourbonů, syn Ludvíka XIII. a Anny Rakouské. V manželství s Marií Terezií, dcerou španělského krále Filipa IV., měl šest dětí, dospělého věku se dožil pouze následník trůnu, dauphin Ludvík (1661-1683), který zemřel ještě před otcem a zanechal po sobě syny Ludvíka Burgundského († 1712) a vévodu z Berry († 1714). Následnictví po Ludvíkovi XIV., tak připadlo až pravnuce krále slunce. Ludvík XIV. se ujal vlády až roku 1661 po své matce regentce a po smrti kardinála Mazarina, prvního ministra království. Ludvík upevnil a dovršil královský absolutismus, důsledkem politické i ideové centralizace bylo i odstranění dosavadní náboženské svobody protestantů. Zrušení tolerančního nantského ediktu 1685 vedlo k masovému exilu hugenotských obchodníků a řemeslníků, a tím k oslabení hospodářství. Dlouhé Ludvíkovo panování je především charakterizováno řadou expanzivních válek, v nichž byla velmocenská prestiž Francie upevňována za cenu hospodářských i lidských ztrát. Územní expanzi podporovala i politika tzv. reunii čili připojování západních říšských území na základě diplomaticko-vojenského nátlaku. Francouzské hranice a vliv se posunuly až k Rýnu a k Francii byly natrvalo připojeny Alsasko, Štrasburk, Franche-Comté a části již. Nizozemí. Petr ČORNEJ a kol., *Evropa králů a císařů*, Praha 1997, s. 267-268.

⁶⁴ Řád svatého Ducha vznikl z iniciativy Quidona z Montpellier kolem roku 1195 v jihofrancouzském městě Montpellier jako rytířské sdružení spolubratrů barona della Manziona a byl jako kuriální prelát členem papežské soukromé kaple. Hlavní působišťe řádu bylo ve Francii, kde jeho činnost roku 1672 král Ludvík XIV. značně potlačil. Římská větev řádu byla zrušena roku 1847 papežem Piem IX. Posláním tohoto řádu spočívalo v charitativní oblasti, zejména v péči o nemocné ve špitálech, zvláště těch městských, a dále pak v péči o nalezence, sirotky a šestinedělky. Milan M. BUBEN, *Encyklopedie řádů, kongragací a řeholních společností katolické církve v českých zemích. I. díl: Řády rytířské a křížovníci*, Praha 2002, s. 97-101.

herumb lauter große *Palatia* gebaut, in der mitten aber stehet der *henricus tertius*⁶⁵ von *Metall* auff einen großen *Metallenen* Pferd. Der Platz solle dem in Spanien gantz vnd gantz gleich sehen, alwo man die oxsen turnir vnd andere halten thuet.

Den 4. zu Pariß. fechten angefangen.

Den 5. zu Pariß.

Den 6. freitag brieff nach hauß geschrieben.

Den 7. zu Pariß. einem saltantz zugeschaut. Vnd auff den Jarmark geweßen.

Den 8. sonntag zu Pariß.

Den 9. mitt dem französischen sprachmeister *Monsieur Verdie* angefangen.

Den 10. zu Pariß.

{s. 95} Den 11. zu Pariß.

Den 12. zu Pariß.

Den 13. zu Paris auff den Jarmarg gewesen den König⁶⁶ aldorten zu sehen, welcher selbiges mahl mitt seinen bruderen⁶⁷ vnd anderen viel *Cavaliren* vmb viel taußend Pistolen gespilt hatt.

Den 14. zu Pariß.

Den 15. zu Pariß die faßnacht angefangen. vnd etliche hupsche bruken gesehen, alß nemlich den *Pont de Sange*, auff welchem lauter heißer gebaut sein, hernacher die brucken *pont neff*. welche die schönste ist vnd sehr breit, in der mitt stehet der *Henri* der 4⁶⁸ auff einem großen *Metallenen* Pferd welches ein haupt kunstliches Stuk ist vnd vberauß sehr groß die selbige pruken ist stetz Voller leit weile sie nicht weit von dem hoff ist. NB. vnd sehr gefährlich in der nacht von wegen der *fileux*.

Den 16. zu Pariß. hauffen *mascaraden* gesehen vnd auff dem Jahrmark in der nacht gewesen aldorten hatt man mit neurspelen [?] gespilt umb waß daß eine nur will, vnd seÿ es wer es will der dazu kombt kann mit spielen, vnd der von gehen ohne *revange*.

Den 17 ein bissel daß *Pallatium luver*⁶⁹ gesehen welches in ein erschreckliche lenge nebern den wasser gebaut ist, aber haupt schön auff Italianische Mauir. Vnd wirdt noch alleweil mehr vnd mehr gebaut. gegen abendt aber ist ein *Masquara* in luwer gehalten worden.

Den 18. aschenmittwoch. brieff nacher Rom geschrieben.

Den 19. zu Pariß.

Den 20. zu Pariß.

---

⁶⁵ Jindřich III. (1551-1589) francouzský král, v letech 1573-1574 byl také polským králem. Syn Jindřicha II. a Kateřiny Medicejské, poslední král z dynastie Valois. Byl nejmladším bratrem předchozích francouzských králů Františka II. a Karla IX. Jeho manželství s Luisou Lotrinskou zůstalo bezdětné. Při své volbě za polského krále 1573 byl donucen souhlasit s rozsáhlými svobodami polské šlechty, které však později porušoval, čímž proti sobě vyvolal velkou opozici. Po smrti Karla IX. se tajně vrátil v červnu 1574 do Francie. Byl nerozhodným panovníkem, zvláště odmítáný byl militantními katolíky. Zprvu sice vystupoval proti hugenotům, ale koncem 80. let se dostal do konfliktu s mocným katolickým rodem Guisů. Po smrti své katolicky bigotní matky Katřiny Medicejské uzavřel dohodu s hugenotským vůdcem a následníkem trůnu Jindřichem IV. Navarrským a obrátil se společně s ním proti katolické lize vedené rodem Guisů. Byl zavražděn fanatickým dominikánským mnichem. P. ČORNEJ a kol., *Evropa králů*, s. 185.

⁶⁶ Králem, který navštívil jarmark, byl Ludvík XIV.

⁶⁷ Bratrem Ludvíka XIV. byl Filip vévoda Orleánský (1640-1701). Vyznačoval se bystrostí, kulturou, zjemnělostí a fyzickou odvahou. Měl ale také nebezpečné vlastnosti, nevypočitatelnost a nerozhodnost. Protože nemohl vládnout Francii, vládl v Saint-Cloud. Byl dvakrát ženatý poprvé s Henriettou Anglickou a podruhé s Elisabeth – Charlottou Bavorskou. F. BLUCHE, *Za časů*, s. 30.

⁶⁸ Jindřich IV. Navarrský (1553-1610), král navarrský a od 1589 francouzský král, zakladatel dynastie Bourbonů. Byl synem Antonína Bourbonského, vévody z Vendôme a Jany Albery, královny navarrské. Od 1572 do rozvodu 1599 manžel Markéty z Valois sestry Karla IX. Jeho zasnoubení se sestrou francouzského krále Markétou mělo vést k náboženskému míru, místo toho se však jejich svatba v Paříži změnila v krvavou likvidaci pozvaných hugenotských předáků. Tzv. bartolomějská noc 24. 8. 1572 byla zorganizovaná Jindřichovou tchyní Kateřinou Medicejskou. Z druhého manželství uzavřeného 1600 s Marií Medicejskou vzešel syn Ludvík XIII. Za Jindřichovy vlády došlo k upevnění královského absolutismu i k hospodářskému rozmachu země. V zahraniční politice vystupoval jako exponent protihabsburské politiky a dokonce těsně před svým zavražděním připravoval vojenské tažení, jehož cílem bylo vytlačit císařské síly z dolního Porýní. Byl zavražděn při cestě kočárem poblíž Louvru katolickým fanatickem F. Ravailacem. P. ČORNEJ a kol., *Evropa králů*, s. 188-189.

⁶⁹ Již zmíněný Louvre.

Den 21. zu Pariß.

Den 22. zu Pariß.

{s. 96} Den 23. zu Pariß brief von hauß bekommen.

Den 24 zu Pariß gesehen in *faubourg Sainct Germain* rechte ratzen auff den strik dantzen, vnd viel anderes zu machen, welches man ihnen maid. befohlen hatt welches sehr rar zu sehen wahr. Hernacher hab ich auch gesehen, ein kleinen man, welcher nicht 3 vrtel elen lang wahr, vnd auch in den handen vnd pissen keine brinz gehabt. welcher auch 44 Jahr schon alt wahr. habe mein lebentag nichts artlichers gesehen. hernacher habe auch den tag in einen anderen ort etliche saaldantzer gesehen.

Den 25. zu Pariß.

Den 26. zu Pariß.

Den 27. zu Pariß.

Den 28 zu Pariß die kirchen vnßer lieben frauwen gesehen. welche sehr groß ist aber sehr dunkel, ist auch vnder den besten kirchen die zu Pariß sein aber etwaß altfetrisch. Sein auch schöne pive [?] grose turm derbey auff welchen wir auch gestiegen die gantze statt Pariß vberzusehen welche erschreckliche weite vnd grösse hatt daß man es schir nicht glauben thete. Vnd die heißer divoneinander [?] gebauwet und erschrecklich hoch flußet auch die statt ein großen fluß welcher sich nennet *Sena*, die statt ist sonsten in einen ebenen ort situirt vnd vmb vnd vmb hauffen schöne windmuhlen. Vnd andere lustige örter.

{s. 97} von danne sein wir an *Palais* gangen alwo man allerhand sachen verkaufen thuet, aldorten wirdt auch alles indiciret waß vorfallen thuet, in der mitten ist ein großmächtiger Platz alwo die gefangenen bleiben. die etwaß geringes verschuldet haben, sonsten ist daß selbige hauß gar wohl gebauwet.

Mois de Mars

Den 1. zu Pariß. Fruhe nacher *Sant Denis*⁷⁰ gefahren aldorten begraben sich alle die Königen, vnd ist ein schöner schatz aldorten zu sehen, vnd in der kirchen viel schöne königliche begräbnußen. eine halbe meil von Pariß.

Den 2. zu Pariß.

Den 3. zu Pariß.

Den 4. zu Pariß.

Den 5. brieff von haus bekommen. vnd auch von meinem brudern auß *Portugal*. nachmittag aber hab ich den garten in *luxemburg*⁷¹ gesehen wobeÿ auch ein schönes *Pallatium in quadro* gebauwet ist, der garten aber ist sehr groß, welcher schöne gange hat von lauter schönen hohen spaliren, vnd entzwischen hinundwider schöne grür Platz, alßo daß einem dunkel er seÿ baldt im garten vnd baldt in einem waldt. in der mitten aber stehet eine schöne *Statue* vnd vmb die selbe etliche außgesezte stik. welches auch einen großen Platz einraubt, ich glaube, daß nichtz annemlicher sein kan alß der selbige garten. Aldorten logirt die vorige *duchesse d'orleans*.

Den 6. auff Madrid dem Graff Carel vnd meinen bruder geschrieben.

{s. 98} Den 7. zu Pariß.

Den 8. zu Pariß. Den *tour a la mode* gesehen alwo in sommer alle die damessen vnd *Cavaliri* mit ihren karotzen zu sammen kommen, welcher vber die 50 hundert schrit lang ist vnd durch vnd durch auff 4 seiten in der ren mit beimeren außgesezt. hernacher habmer der Königlichen stall in der lange *Gallerie* besehen, alwo seine besten zupferdt die besten englischen klepper⁷² vnd etliche Reitschul pferdt stehen. NB Vnder anderen ein haupt schöner falber. der stall ist sehr lang vnd sehr hoch, gantz ge-

⁷⁰ Saint-Denis, benediktinský kostel, postavený v letech 1122-1151. Už v 8. století však na témže místě stála budova, kterou nechali postavit Merovejci. Kostel je známý jako pohřebiště francouzských králů. Martin BUCHSEL, *Die Geburt der Gotik, Abt Sugers Konzept für die Abteikirche St.-Denis*, Freiburg im Breisgau 1997, s. 9.

⁷¹ Luxemburský palác byl postaven v letech 1615-1620 pro Marii Medicejskou, vdovu po Jindřichovi IV. Architektem se stal Jacques Debrosse. Byl obýván až do Francouzské revoluce členy královského rodu. K paláci patří také Luxemburská zahrada, která je dodnes jednou z nejkrásnějších v Paříži. *Ottův slovník naučný XVI.*, Praha 1900, s. 482-483.

⁷² Šlechtic myslel koně původem z Anglie, který je vhodný k tažení kočáru. Dnes je pod pojmem anglický kůň myšlen kůň čistokrevný, dostihový. První zmínky o tomto typu koně jsou kolem roku 1680 a za zakladatele je považován arabský hřebec Berkley's Turk, který byl ukořistěn při obléhání Vídně. Prý po sobě zanechal mnoho nebojácných potomků. U tohoto typu koně není důležitý vzhled, ale jeho rychlost. Barva tohoto koně je obvykle hnědá nebo černá, zřídka ale bílá. *Ottův slovník naučný 15*, Praha 1900, s. 359-360.

wölbt, vnd mitt daß gewölb mitt stukater arbeit. Die Pferdte stehen aber nur auff einer seiten in die lenge derer sein selbiges mahl vber die hundert vnd 30 gestanden.

Den 9. zu Pariß.

Den 10. habmer den Königlichen garten (welchen mann *touillerie*⁷³ nennet) gesehen welcher sehr groß ist, aber mitt lauter beimeren außgesetzt, vnd etlichen wasserkünsten.

Den 11. habmer einen anderen stallen besehen, alwo 40 barbarische Pferde⁷⁴ gestanden. hernacher einen kleinen stall derbey alwo sieben kleine Pferde⁷⁵ nicht grösser alß die englische hunde, gestanden. welche der König auß Spanien⁷⁶ dem *Monsieur Dauphin* des Königs sohn⁷⁷ vereret hat.

{s. 99} hernacher habmer auch des selbigen tag daß königliche *theatrum* gesehen alwo alle die *Comedien* vnd Königliche balet *representiret* werden, habe aber mein tag kein schönen sal vnd *theatrum* gesehen, welches sich offtmahl *changiren* thuet vnd allerley finguren vnd mer schlachten in lufften *representiret*. daß taffelweg ist von lauter schönen künstlichen Malereyen vnd reich verguldet. Vnd virnemlich die *Cabinet* vor die damessen vnd *Cavaliri*. wan man aldorten eine *Comedie representiret*, so müssen vber die 3 hundert Personen sein bloß daß *theatrum* zu regiren dan es ein so große *Machina* ist. hernacher habmer auch daß *Palais Royal*⁷⁸ gesehen aldorten loziret der *duc* von *orleans* des Königs bruder in dem selbigen hauß sein 2 schöne Plätz. Vnd ein kleiner lustiger garten.

Den 12 sein wir fruhe von Pariß auffgebrochen vnd nacher daß *Palatium Sinclu*⁷⁹ kommen welches dem *duc Orleans*⁸⁰ zugehören thuet, aldorten habmer etliche wohl mobilirte zimmer gesehen, vnder anderen einen schönen sal in welchem die thier von lauter spigelen sein vnd der sal sehr reich verguldt vnd mitt schönen *Contrefecten* gezirt, nemlichen des Königs, unßers keißers *Leopoldi primi*,⁸¹ vnd noch viel anderer vom hauß vom Estereich. alß nemlichen König in Spanien, *duc* von Inspruk.⁸²

{s. 100} die anderen Zimmer sein mitt allerhand schönen venedischen spiegelten, vnd schreibtschen geziret, daß nichts schöneres sein kan, daß *Pallatium* ist wie ein ein hauß gebaut aber gar schön *a la Italiana* auch ein schöner garten garten derbey viel schöne groten darinnen vnd schöne wasserkunsten auch ein kleiner spazierwaldt darbey. Vnder dem garten aber flusset ein schöner fluß vorbeý. daß

---

⁷³ Tuilerie, byl palác rozkládající se na pravém břehu Seiny. Základ ke stavbě položila roku 1564 Kateřina Medicejská, za níž stavbu prováděli Filibert Delorm a Jan Bulant. O těchto stavbách dnes již mnoho nevíme, neboť byly úplně zastavěny novostavbami provedenými za Jindřicha IV., Ludvíka XIII. a XIV. *Ottův slovník naučný XXV.*, Praha 1906, s. 849-580.

⁷⁴ Myšlení jsou arabští koně. O původu arabského koně se vypravuje, že plemeno těchto rychlých a ohnivých koní založilo pět Mohammedových klisen, které přinesly zprávu do Mekky o vítězství prorokova vojska. Těchto pět klisen bylo pářeno s nejlepšími hřebci. Arabští koně jsou především bělouši, ale také hnědáci a ryzáci. TAMTÉŽ, s. 358-359.

⁷⁵ O který druh koně se přesně jedná se nepodařilo určit. Je však možné, že zmiňovaní koně patřili do skupiny koňů mongolskotatarských. Tito malí koně dorůstají výšky 150 cm. Jsou většinou hnědé barvy a neobyčejné vytrvalosti. TAMTÉŽ, s. 359.

⁷⁶ Španělským králem byl v letech 1621-1625 Filip IV. Jeho otcem byl Filip III. a matkou Markéta Habsburská. Za jeho vlády se zřetelně projevil postupný úpadek říše. E. HRYCH, *Velká kniha*, s. 290.

⁷⁷ Následníkem Ludvíka XIV. byla jeho syn dauphin Ludvík. Ten se ale nástupu na trůn nedočkal. Zemřel ještě za otcova života v roce 1711. TAMTÉŽ, s. 184.

⁷⁸ Palais Royal, francouzské divadlo působící od roku 1641 v paláci kardinála Richelieua v Paříži, kde se hrálo klasické drama a kde od roku 1660 vystupovala Moliérova skupina. <http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/60057-palais-royal> [staženo 30. 11. 2006].

⁷⁹ Jedná o zámek Saint-Cloud. V této době byl zámek sídlem bratra krále tzn. Filipa, vévody Orleánského. Leží asi 15 km od Paříže. F. BLUCHE, *Za časů*, s. 30.

⁸⁰ Filip vévoda Orleánský, králův bratr.

⁸¹ Leopold I. Habsburský, císař Svaté říše římské národa německého, vládl v letech 1658-1705. Byl mladším synem Ferdinanda III. a Marie Anny Španělské. E. HRYCH, *Velká kniha*, s. 50.

⁸² Zikmund František Habsburský (1630-1665), tyrolský arcivévoda, poslední z této větve Habsburků. Byl synem Leopolda V. a Klaudie Medicejské. Jako druhorozený syn byl předurčen pro církevní dráhu. Stal se roku 1653 gurckým a roku 1659 tridentským biskupem. Když však roku 1662 zemřel jeho bratr Ferdinand Karel bez mužských potomků, ucházel se Zikmund František o následnictví jako tyrolský zeměpán. Zemský sněm mu roku 1663 v Innsbrucku odpřisáhl věrnost. Na církevní úřady arcivévoda postupně rezignoval a až roku 1665 se rozhodl, že se ožení s Hedvikou Augustou ze Sulzbachu. Ke svatbě však nedošlo, protože arcivévoda 25. června náhle zemřel. Od té doby bylo Tyrolsko spravováno z Vídně. Brigitte HAMANNOVÁ, *Habsburkové, Životopisná encyklopedie*, Praha 1996, d. 383-384.

Pallatium stehet auff einem bergel vnd der garten auch, alß daß nichtz annemliches vber die *situation* ist. 2 Meil von Pariß.

Von danne sein wir nacher daß Königliche *Pallatium Versaille*⁸³ kommen. welches auch schön *a la Italiana* gebauwet ist, vnd außwendig alle die tächer reich mitt guldt gezirt. NB. Vnder anderen hatt mir nichtz besser gefallen, alß daß viel stok absonderlich gebaut sein, vnd hart an einander, vnd doch ein iedweder [?] es ein sehr schön *prospect* vnd viel licht haben kan. die vnderen zimmer sein alle sehr reich mobilirt vnd mitt vielen spigelen vnd schreibtschen gezirt hernacher mitt viel selberne erg auff die manir des *filet grand*. welches viel taußendt kosten thuet. Vnd ich meinem gefallen nach meintag nicht schöner mobilirte zimmer gesehen. alß die selbige, hernacher sein auch in den zimmer alle die vernemsten Damessen von hoff abgemahlt. die thier von lauterer spigelen gemacht, oben sein die zimmer noch nicht fertig geweßen, welche oben auff die selbige manir gebauwet sein worden. Vmb vnd vmb daß {s. 101} *Pallatium* ein schöner graben mitt sant außgefüllet vnd geflastert, hernacherauff der anderen seiten des grabens schöne hohe spazirgange auffgewerffen vnd auch gepflastert, vnd mitt sandt außgefüllet. von danne komt geschreidt in garten, welcher mitt großen *Pignoli* beumer außgesezt ist vnd sonsten andere schöne spazirgange von allerhandt kleinen kirschenbeimeren außgesezt. auß dem garten kombt man in einen schönen großen tirtgarten, vnd durch den thiergarten in den Königlichen Mahrhoff. Aldorten hatt der König ein schönen sal, welcher mit leuter welcher mitt lauter wirdschafft sachen abgemahlt ist. Vnd in dem hoff hatt der König allerhandt vom gänzt hiener enten, tauben vnd andere thier, vnder welchen ich nichtz rares gesehen, als 4 *Pelican* hernacher schönerische turteltauben, auch tauben welche die schwänze, vnd köpfe nicht vber zwei finger weit von einander haben. hernacher allerley morgantz vnd mer enten. auch etliche hirschen *ex insulis virgines* große schiltkroten eine grösse habern daß der König bißweilen darauff stehet vnd darauff stehender sie in der stuben herumb gehen last. hernacher auch lebendige bißnenkatzen, biber, hernacher geschekte viel schwarze telen mitt roten schnabelen. Vnd nach allerhandt andere thieren, ietweder aber haben ihren absonderlichen Paltz vnd Stall wo Sie bleiben können. den selbigen hoff nennet der König auff frantzösisch *Menagerie*. Von danne sein wir widerumb auff die nacht nacher Pariß kommen. *Versaille* von Pariß 5 Meil vnd *Sinclu* 2 Meil.

{s. 102} Den 13 sein wir von Pariß fruhe auffgebrochen vnd nacher daß *Pallatium Meson*⁸⁴ kommen. welches einem *Praesidenten* zugehöret aldorten habmer auch schöne vnd wohl mobilierte zimmer gesehen, vnder anderen aber ein kabinet, welcher weg Leuter spiegel kleberer gemacht ist. die vbrigen zimmer sein alle mitt schönen niderländischen tapezereyen gezirt. daß *Pallatium* machet ein schöne *prospectiua* in den tirtgarten. hernacher habmer auch aldorten ein schöne gebauten stall gesehen, in welchem in der mitten eine schöne reitschul ist, vnd vmb vmb stall vor die Pferdt, die seilen sein von gantzen eißen gemacht, vnd hernacher auff einen ek eine schöne grotte im welcher auß einem Pferdt kopf daß wasser heraußflußen thuet. vmb daß *Pallatium* ein schöner gruben herumb vnd in dem selben hauffe wilde schwein, hernacher auch ein lustiger garten derbey. daß selbige ort ist 5 Meil von Pariß. Von dane sein wir nacher daß Königliche *Pallatium S. Germain*⁸⁵ geritten. 2 Meil von Maison. aldorten sein 2 schöne schlösser gebaut, eins nennet man daß alte, vnd daß andere daß neue schloß. hernacher 2 tirtgarten, der eine ist etliche Meil lang, der andere aber ist nur vor die thändel. in dem newen schloß ist nichtz absonderliches zu sehen. alß auff den tächeren schöne neue genge herumb, vnd daß gantze schloß mitt *quaderstucken* gedekt, daß man vmb vnd herumb spaziren gehen kan, vnd den schönsten *prospect* haben so wohl auff weißen wasser waldt, garten. vnd tirtgarten. hernacher daß ander ist nicht so groß, aber gar hipsch *ala Italiana* gebaut, in den selben ist daß beste {s. 103} waß zu sehen ist 2 schöne *Gallerien* in der eine sein die meisten vornemsten stett auß Italien abgemahlt, in der anderen lauter historien von verliebten Sachen. daß selbige hatt den *prospect* auff den garten, welchen man erst gebaut hatt, vnd auff daß wasser. aldorten pflaget der König den gantzen sommer zu verbleiben. ist 5 Meil von Pariß.

⁸³ Zámek Versailles leží 20 km západně od Paříže.

⁸⁴ Jedná o zámek Maisons-Lafitte, který leží severozápadně od centra Paříže. Dodnes leží na okraji lesa nedaleko Saint-Germain.

⁸⁵ Saint-Germain-en-Laye, město ve střední Francii v kraji Île-de-France, ležící na Seině v západním obvodu Paříže. Zámek je ze 16. století. <http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/72248-saint-germain-en-laye> [staženo 30. 11. 2006].

Von dane sein wir nacher daß *Pallatium Roelle*⁸⁶ kommen welches der *Madame duchesse* von *Grillon* zu geheret, den sie nach dem *Cardinal Richilieu*⁸⁷ geerbt, aldorten ist daß hauß auch gar fein mobilirt, aber doch nichtz besser alß der garten, welcher sehr schön ist, vnd schrecklich viel wasserkunste von *cascaden*, vnd nach vnderschiedlichen anderen groten, wie man durch vnd durch kan naß werden, vnder anderen ist auch ein trach mitt einem kleinen bintwerk vmbgeschlossen, so baldt man hinenin kombt so speret sich die thier zu, vnd wirdt von dem trachen durch vnd durch naß. sonsten sein noch andere schöne *perspectiuen* daß man baldt alß in einem garten ist, baldt alß auff wißen, baldt auff dem aker baldt vnder steinfelßen vnd wasser, albo daß nichtz annemlichers sein kan. vnder anderen ist auch ein *prospectiua* darbey so subtil gemahlt daß wen man gantz nahendt derbey ist, meinert man, man sehet, wolken berge wasser, vnd daß in einer schrecklichen weite. aldorten kant der König auch offt sich zu erlustigen. vmb daß *Pallatium* herumb ist ein gruben mitt schönen wasser gefilt, aldorten gibts allerhandt carpen, vnder anderen auch schneweiße. daß selbige ort ist 2 kleine Meil von Pariß. von danne sein wir wieder auff die nacht nacher Pariß kommen.

Den 14 zu Pariß nach hauß brieff geschrieben.

{s. 104} Den 15. zu Pariß.

Den 16. sein wir von Pariß mitt dem *Messenger* auffgebrochen, vnd auff die nacht nacher daß dorff *Pontieri*⁸⁸ kommen 10 Meil von Pariß, lozirt bey der weiße kreiden ein guttes wirtzhauß.

Den 17. sein wir von danne fruhe auffgebrochen, vnd zu Mittag nacher *fonteneblau*⁸⁹ kommen, aldorten daß *Pallatium* besehen welches zwar nicht *regulariter* gebaut ist, weilen es 4 könig haben bauwen lassen, vnd ein ietweder etwas absonderliches zugesezt. Nemlich der heyl[ige] *Ludouicus*,⁹⁰ der *henri grand*,⁹¹ des itzigern königs Vatter,⁹² vnd etwaß der itzige König. in dem *Pallatio* sein viel schöne *Gallerien* zu sehen, vnder anderen eine in welcher alle hirsch geweý von denen hirschen zu sehen sein die in den wäldern vmb *fonteneblau* herumb gefangen sein worden, vnd derbey auch alle die wälder abgemahlt. hernacher eine andere *Galleri*, die der heyl[ige] *ludouicus* hatt bauwen lassen in welcher ein sehr altes mahlweg aber kunstlich zu sehen ist, hernacher vnder anderen auch ein schöne Capellen die der heyl[ige] *ludouicus* hatt bauwen lassen, welches sehr reich verguldt ist. die zimmer in dem *Pallatio* sein alle sehr getaffelt, aber daß taffelweg alles verguldt, des itzigen königs vnd Königin⁹³

---

⁸⁶ Rueil-Malmaison je město v západní části metropolitní oblasti Paříže ve Francii, regionu Île-de-France. Od centra Paříže je vzdálené 12,6 km.

⁸⁷ Kardinál Armand Jean du Plessis Richelieu (1585-1642). Jako 22letý se stal biskupem v Luçonu. Roku 1622 se stal kardinálem a roku 1624 povolán do státní rady. V té působil až do své smrti. Prováděl centralizační politiku, čímž si nadělal spoustu nepřátel především v řadách šlechty. Jeho zahraniční politika směřovala k posílení francouzské moci na úkor Španělska a Svaté říše římské. *Ottův slovník naučný XXI.*, Praha 1904, s. 733-734.

⁸⁸ Dnes Saint-Fargeau-Ponthierry na řece Seině (asi 40 km jižně od Paříže).

⁸⁹ Fontainebleau, město ve střední Francii 60 km jihovýchodně od Paříže. Zámek je ze 16. století. <http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/23060-fontainebleau> [staženo 30. 11. 2006].

⁹⁰ Ludvík IX. Svatý (1214-1270), z rodu Kapetovců. Od roku 1226 byl francouzským králem. Vzešel z manželství Ludvíka VIII. s Blankou Kastilskou. Byl inspirátorem IX. křížové výpravy do Palestiny 1248. Po návratu do Francie měl vysokou prestiž, koncepcí spravedlivých mírů upevnil postavení a autoritu Francie. Roku 1258 uzavřel mír s Jindřichem III., když mu bez boje vydal část bývalých držav Plantagenetů. Anglický král se zřekl nároků na Normandii, Anjou a Poitou a přijal své državy Akvitánie a Gaskoňsko v léno. Ludvík IX. ztělesňoval ideály vrcholného středověku. Zavedl kvalitní minci turské groše s královským rodovým erbem lilíí. Za jeho vlády se konsolidoval pařížský soudní parlament a nejvyšší účetní dvůr. Zemřel na poslední křížové výpravě v Kartágu před Tunisem, když očekával příchod dalších oddílů svého bratra. P. ČORNEJ a kol., *Evropa králů*, s. 266.

⁹¹ Ludvík XIII. (1601-1643), od 1610 francouzský král z dynastie Bourbonů. Byl nejstarším synem Jindřicha IV. Navarrského a Marie Medicejské. Od roku 1615 manžel Anny Rakouské, dcery španělského krále Filipa III. Po převzetí moci prosazoval prtihabsburský kurz. Snažil se prosadit absolutistickou vládu. Byl nevýrazným panovníkem a podléhal vlivu kardinála Richelieu. Za Ludvíkova panování došlo k omezení moci francouzských protestantů a roku 1635 zasáhla Francie otevřeně do již probíhající třicetileté války proti Habsburkům. TAMTÉŽ, s. 267.

⁹² Ludvík XIV., zvaný král Slunce (1638-1715), od roku 1643 francouzský král z dynastie Bourbonů. TAMTÉŽ, s. 267.

⁹³ Manželka Ludvíka XIV. byla Marie Terezie, dcera španělského krále. Sňatek proběhl v roce 1659. P. ČORNEJ a kol., *Evropa králů*, s. 267.

seine zimmer sein alle schön *ala italiana* gebaut vnd mitt schönen *Contrefaiten* geziert virmemlich daß zimmer der Königin vnd allen aber zimmeren sein keine doch schöner gebaut alß des itziger königs seiner frauen Mutter,⁹⁴ welche vber vnd vber so wohl die mauweren alß daß taffelweg guld schwartz vnd weiß gestrichen ist auff die Mauir des Marmelstein. alßo daß nichtz adelicher sein kan.

{s. 105} hernacher ist auch aldorten zu sehen ein schöner garten, vnd in dem selben schöne waserkunsten, vnder anderen schöne *cascaden*, vnd auß dem *Pallatio* der schönste *Prospect*, nemlich in garten auff die wißen auff die steinfelssen vnd in den waldt, den daß *Pallatium* liget in der mitten der welderen, es ist auch ein kleines stettel derbey, aldorten lozirt bey den guldenen hirschen. *fonteneblau* 14 Meil von Pariß. nachmittag sein wir von danne auffgebrochen vnd vnderwegs vnß bey einem *Eremitorie* aufgehalten, aldorten ist nur eine kleine Capellen zu sehen, aldorten flegte der König wen er zu *fonteneblau* ist auff den abendt eine kleine *Colation* zu halten. weilen es vnder lauterer steinfelßen lieget, vnd sehr lustig ist. auff die nacht sein wir nacher daß dorff durantz kommen, lozirt a *L'escu de france* 4 Meil von *fontenebleau*.

[...]

Zusammenfassung:

Französische Schlösser im Gebiet Île-de-France in der Mitte des 17. Jahrhunderts mit den Augen von anonymen jungen Kavalier auf der Länderreise gesehen

Die Kavalierstour (Länderreise) war eine Auslandsreise, die die jungen Adelligen gemacht haben. Sie war sehr teuer und vor allem der Adelstand konnte sich diesen Typ Reise leisten. Sie hatte eine Länge von ein paar Monaten bis mehreren Jahren. Für viele junge Adelige war die Reise der erste Ausflug ins Ausland, die Möglichkeit zur Schliessung neuer Kontakte und eine gute Vorbereitung für das kommende Leben.

Der Junge aus der Familie von Waldstein hat zwischen 22. Mai 1664 und 19. Oktober 1665 sein Tagebuch geschrieben. Seine eineinhalbjährige Reise ging durch das Heilige Römische Reich deutscher Nation, die Vereinigten Niederlande, England, die Spanischen Niederlande, Frankreich und die Italienischen Länder. Die Kavalierstour kann man in einige Phasen unterteilen. Die Höhepunkte waren dabei Aufenthalte in Brüssel, Paris und Rom.

Zu Ende des Januars, genau am 26. Januar 1665, hat der junge Waldstein die Spanischen Niederlande verlassen und ist nach Paris gefahren. Dort ist er vom 28. Januar bis 16. März geblieben. Danach ist er nach Italien gefahren. Frankreich war nach Italien das zweit meistbesuchte Land im Rahmen der Kavalierstour. In diese Studie habe ich nur den französischen Teil der Kavalierstour Waldsteins beschrieben, genau gesagt die Wahrnehmung der Paläste im Gebiet Île-de-France durch den jungen Adelligen. Ich habe in dieser Studie seinen Pariser Alltag untersucht.

zusammengefasst von Martin Münch und Kateřina Salonová

---

⁹⁴ Matkou Ludvíka XIV. byla Anna Rakouská. TAMTÉŽ.